

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1992.2.09>

Heino GUSTAVSON*

EKSPORTTAPAMAJADEST EESTIS**

1. Liha väljaveo kohta Eestist enne eksporttapamajade teket veel 17. sajandil andmeid ei ole.¹ 18. sajandi 20. aastail viitavad dokumendid nn. kingitussaadetistele, liha väljaveo kaubanduslik iseloom on välistatud.² Alles 18. sajandi lõpu ning järgmise hakul on eksportkaupade nimistutes suitsu- ja soolaliha. Näiteks läks Pärnust 1795. aastal meritsi välismaale 192,55 rubla väärtuses soolaliha ja 7,60 rubla eest härjakeeli.³

19. sajandi keskpaiku kujunesid Balti kubermangud oluliseks karjanduspiirkonnaks. Lihakarja kasvu soodustas peamiselt Peterburi lähedus, sealsed soodsad turustamistingimused. Silmapaistev lihatarnija oli Eestimaa kubermangu keskosa, piiritustööstuse põhirajoon, kus käepärast suurtes kogustes praaka — head härjanuumatoitu. Õigustatult väitsid suurmaomanikud, et kui Peterburis on ilmne juustu ja või ülepakkumine, siis jääb lihaloomade soodus konjunktuur üha püsima.⁴

2. Peagi sündis õigustatud arvamus, et sinne liha oleks soodus lääneriikidesse eksportimise kaup. Mõte sai teoks, tekkisid esimesed eksporttapamajad Eestis.

2.1. Eksporttapamaja Kulinal ja Tapal. Insener H. Kolshorn asutas Kulina mõisas Virumaal esimese eksporttapamaja Eestis aastal 1885. Alustanud elavat Peterburi-kaubandust, asus omanik järgmisel aastal saatma liha ka Inglismaale.⁵ Aprilli algul läks teele 500 härja lihakeha, järgnesid teised samalaadsed saadetised külmseadmega varustatud laeval.⁶ Et tööstushoone Kulinal jäi kitsaks, ehitati Tapale Valgejõe lähedale uus ja igati ajakohane. Tootmine algas seal oktoobris 1889. Käitise nimi oli «Эстляндская Фабрика Мясных Продуктов». Järgmisel aastal oli toodangu kogukaal 12000 puuda, kaup realiseeriti kolmes Balti kubermangus, Narvas, Peterburis ja Moskvas. Eksport aga lõpetati, sest merereisil oli raske säilitada lihale vajalikku temperatuuri. Tapamajas oli 13 töölisi, juhatajaks palgati spetsialist välismaalt.⁷

Ettevõtte likvideerus konkurentsiraskuste tõttu 1897. aastal.⁸ See ei tähendanud aga lihaekspordimõtete kustumist. Oli teada, et kui Venemaa inimene tarbis tollal aastas keskmiselt 43 (Vene) naela liha, siis

* Eesti Liha- ja Piimatööstuse Arenduskeskus. EE0106 Tallinn, J. Vilmsi 53. Estonia.

** Artikkel on kokkuvõtte uurimusest «Lihaekspord ja eksporttapamajad Eesti Vabariigis». Tallinn, 1990, 249 masinakirjalehekülge + 97 illustratsioonitahvlit. Vanema osa aluseks on uurimus «Lihatööstus Eestis 1860-ndaist aastast kuni 1917. a. lõpuni. Erettevõtlus». Tallinn, 1982, 147 masinakirjalehekülge illustratsioonitahvlitega. Mõlemaid säilitatakse Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu baltika osakonnas.

¹ Soom, A. Der Handel Revals im 17. Jahrhundert. Wiesbaden, 1969.

² Eizold, G. Seehandel und Kaufleute in Reval nach dem Frieden von Nystad bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts. Marburg/Lahn, 1975, 133, 134.

³ Petri, J. Chr. Neuestes Gemählde von Lief- und Ehistland. Leipzig, 1809, 226, 317, 318.

⁴ Baltischer Schlachtvieh-Export. — Baltische Wochenschrift, 1871, 19/20, veerg 272.

⁵ Eesti Ajalooarhiiv (EAA), f. 30, n. 5, s. 7219, l. 5; Sakala, 1886, 15. veebr.

⁶ Virulane, 1886, 9. apr.; 27. mai.

⁷ EAA, f. 29, n. 2, s. 5166, l. 209; f. 30, n. 5, s. 7219, l. 5p, 6; f. 33, n. 3, s. 1892, l. 4; f. 41, n. 1, s. 90, l. 235p.

⁸ Revalscher Kalender für das Jahr 1897. Revel, 23.

inglane 129.⁹ Päriss-Venemaalt pärinevad ja Liepāja kaudu välismaale saadetavad lihakogused aga kippusid sageli riiknema, seda suurelt osalt raudteetranspordi hädisuse tõttu.¹⁰ Inglastel kadus usaldus Venemaalt tulnud liha vastu, sest selles avastati sageli triihiine.¹¹

2.2. Eksporttapamaja Tartus. Kastre mõisnik N. v. Essen pani detsembris 1898 ette asutada eksporttapamaja Tallinnas.¹² Paraku idee ei teostunud. Aastal 1899 tegi taanlane Jörgensen Balti kubermangudes ringreise ja propageeris lihaväljavedu, kusjuures eksporttapamaja asukohana viidati Riiale. Kuid sellestki ei saanud asja.¹³

Krahv F. v. Berg Sangastest, A. v. Roth Restust, A. v. Sivers Oisust, E. v. Rennenkampff Porkunist, majandusteadlane O. v. Stackelberg ning kaks spetsialisti Taanist — N. Nörgaard ja J. Borch — algatasid 1902. aastal eksporttapamaja mõtte märksa läbimõeldumal kujul. Asutati vastav ühing, kuhu kuulus üle 70 liikme, esimeheks valiti A. v. Roth. Põhi-eesmärgi — liha väljaveo — kõrval otsustati pühendada tähelepanu seakasvatusele ja tõuaretusele.¹⁴

Endine Tamme kõrts ehk Valge Hobuse trahter Tartu külje all Riia maantee ääres ehitati põhjalikult ümber. Sinna ja kõrvalhoonetesse seati sisse tapamaja koos vorstivabrikuga. Pidulik avamine toimus ukj. 27. detsembril 1902.¹⁵ Praktiliselt oli seal pisut varem tootmisega pihta hakatud. Kvaliteedi pidid tagama lihunikmeister Taanist ja vorstimeister Austriast. Palgatud oli ka Taanis ja Inglismaal õppimas käinud seakasvatustinstruktor.¹⁶

Ettevõtte ametlik eestikeelne nimi oli «Põhja-Liivimaa Väljaveo Tapamaja Tammel», saksakeelne «Nordlivländische Export-Schlächtereie in Novum». Kummaski nimes viitab viimane sõna asukohale. Selgituseks: Valge Hobuse trahter sai 1779. aastal ajakohasema nime «Novum».

Vajadusel võimaldas eksportühingule rahalist abi Liivimaa Üldkaulik ja Ökonoomiline Sotsietet.¹⁷ Kuid hoolimata paljutootavast algusest käis mõne aasta töötanud ettevõtte alla ja tuli sulgeda. Samades ruumides hakkasid teised omanikud hiljem tootma lihakonserve.¹⁸

3. Eksporttapamajad Eesti Vabariigis. Maailmasõjast pärinev majanduslik kaos halvatas siinsetki majandust. Tänu ettevõtlikkusele jõuti juba 1919. aastal ekspordini, siiski veel lihata. Vähesel määral algas lihaväljavedu Tallinna ja Tartu linnatapamajast 1920. aastate algul. Oluliste kogusteni kommunaaltapamajad ei jõudnud, sest esile kerkisid konkurentidena eksporttapamajad. Vastavasuunaline tootmine linnatapamajades lõpetati.¹⁹

3.1. Eksporttapamaja Tallinnas Lasnamäel hakkas ehitama põllumajanduslik keskühisus (P. K.) «Estonia», esialgne projekt (arhit. Pärna) kinnitati 19. septembril 1922.²⁰ Et mainitud keskühisus tegeles pea-

⁹ Зыкин Л. Вывоз мяса из дореволюционной России. — Мясная индустрия СССР, 1974, 2, 36—37.

¹⁰ Кулишов А. Уменьшение тарифа для вывозимых овец и ускоренные товарные поезда. — Сельско-хозяйственный журнал, 1897/98, 4.

¹¹ Вестник общественной ветеринарии, 1895, 8, 269.

¹² -s. — Postimees, 1898, 22. ja 23. dets.

¹³ Sivers, A. v. Die Exportschlächtereie in Novum. — Baltische Wochenschrift, 1903, 28. Febr., 46—50.

¹⁴ EAA, f. 1185, n. 1, s. 918, l. 1; f. 2623. n. 1, s. 508, l. 175—178.

¹⁵ EAA, f. 2059, n. 1, s. 1038, l. 8.

¹⁶ Põhja-Liivimaa tapumaja lihakaupluse tarvis väljamaaga. — Valgus, 1902, 31. dets.

¹⁷ EAA, f. 1185, n. 1, s. 918, l. 6, 6p, 8.

¹⁸ Postimees, 1915, 16. apr.

¹⁹ Eesti Riigiarhiiv (ERA), f. 1113, n. 1, s. 142, l. 2p; f. 2966, n. 5, s. 755, l. 343—346; s. 758, l. 1—7.

²⁰ Tallinna Linnaarhiiv (TLA), f. 82, n. 1, s. 379, l. 109.

miselt piimandusega, siis moodustati osaihisus «Estonia Eksporttapamajad» (registreeritud 6. detsembril 1922).²¹ Loobuti A. Pärna projektist ning võeti aluseks taanlase T. Gjerstrupi variant.²² Ehitustööd ja sead- mestamine läksid ruttu. Komisjon võttis tapamaja vastu 28. veebruaril 1924.²³ Tegelikult oli tootmine alanud juba kolm päeva varem.²⁴

Esimese tegevusaasta vältel tapeti 4319 siga, liha läks Saksa- ja Inglismaale.²⁵ Edaspidi ekspordihääre suurenes. Aastal 1927 alustati jõusööda tootmist (liha-, kondi- ja verejahu) kodumaistele tarbijatele.²⁶ Nõutavaks kaubaks välismaal kujunesid alates 1931. aastast «Estonia Eksporttapamajade» lihakonservid.²⁷ Ajakohane seebiosakond seati sisse 1933. aastal.²⁸ Seepi välja ei veetud. Suurim tarbija oli sõjavägi. Sordid olid lihtsad ja odavad.²⁹

Olgu lisatud, et pidevalt suurenes maaostude teel tapamaja krunt. Nii sai võimalikuks ka üha uute tootmis- ja abihoonete ehitamine. Põhiline maamüüja oli «Dvigatel».

Eraldi käsitlust väärib «Estonia Eksporttapamajade» vorstivabrik, mis asutati vastavalt loale 26. augustil 1921 P. K. «Estonia» Tallinna Keskmeeirei juurde (Kunderi ja Jakobsoni t. nurgal). Vajalik ümber- ehitus algas samal sügisel, tootmisluba väljastati 17. oktoobril 1922.³⁰ Tööd oli alustatud juba varem, see ähvardas kaasa tuua isegi kohtu- protsessi. Õnneks asi lahenes leplikumalt.

Augustis 1924 liitusid vastne «Estonia Eksporttapamajad» ja vorsti- vabrik üheks ettevõtteks.³¹ Sama aasta lõpul viidi viimane üle põhikäi- tise juurde Lasnamäele.³² Sinna jäi see aastani 1931, mil järgnes ümber- paigutamine Koplisse, endistesse tapamaja ruumidesse (vt. alajaotus 3.2.), kus vastav osakond avati 17. novembril.³³ Samasse asutati 1933. aastal süldiosakond.³⁴ Peagi alustati Lasnamäel põhikäitises uute vorsti- osakonna ruumide ehitamist ja seadmestamist, Koplast koliti sinna aastal 1936.³⁵

3.2. Eksporttapamaja Koplis. 6. juulil 1922 palus aktsiaselts «Kül- metus» luba asutada Boeckeri tehaste krundil eksporttapamaja.³⁶ Toot- mist alustati 2. veebruaril 1923.³⁷

Sügisel 1926 toimusid juurde- ja ümberehitused, mille tulemusel mit- med tootmisruumid suurenesid ning lisandus jahutusosakond.³⁸ Kuid järgmisel aastal hakkas ilmne «Estonia Eksporttapamajade» vastu- meelsus konkurendi suhtes Koplis ja viimast hakati igati ahistama. Soo- vitud tulemus saavutati: märtsis 1928 lõpetas nõrgem pool tootmise³⁹ ja maikuus ostis võitja selle tapamaja kogu sisustusega.⁴⁰

Kuid vastu ootusi ei muutunud Kopli tapamaja Lasnamäe ettevõtte osakonnaks. Moodustati hoopis aktsiaselts «Lihaprodukt», mille aktsiad jaotati Tallinna ja Tartu eksporttapamaja ning perekondade Scheeri ja

²¹ ERA, f. 14, n. 7, s. 449, l. 1–3, 9.

²² ERA, f. 1950, n. 1, s. 6, l. 6.

²³ ERA, f. 1113, n. 1, s. 191, l. 79; TLA, f. 82, n. 1, s. 438, l. 34–36.

²⁴ ERA, f. 1648, n. 4, s. 2029, l. 199.

²⁵ ERA, f. 1113, n. 1, s. 191, l. 187; s. 210, l. 44.

²⁶ TLA, f. 82, n. 1, s. 438, l. 40, 41.

²⁷ Toorsingi väljavedu algamas. — Tapa Sõnumed, 1932, 13. veebr.

²⁸ ERA, f. 1648, n. 4, s. 2029, l. 200.

²⁹ Ühistegeline lihakaubandus võiduteel. — Rahva Sõna, 1934, 11. sept.

³⁰ TLA, f. 82, n. 1, s. 425, l. 167, 168, 172–174, 479.

³¹ ERA, f. 1831, n. 1, s. 4095^c, l. 149.

³² ERA, f. 1113, n. 1, s. 248, l. 221, 222.

³³ TLA, f. 82, n. 2, s. 177, l. 2.

³⁴ Ühistegeline lihakaubandus võiduteel.

³⁵ TLA, f. 82, n. 1, s. 1672, l. 392, 393, 396, 397.

³⁶ TLA, f. 82, n. 1, s. 449, l. 9–13p.

³⁷ TLA, f. 82, n. 1, s. 938, l. 59p.

³⁸ ERA, f. 1113, n. 1, s. 249, l. 252–254.

³⁹ TLA, f. 82, n. 1, s. 449, l. 41.

⁴⁰ ERA, f. 1113, n. 1, s. 355, l. 64.

Lipavski vahel.⁴¹ Põhikiri kinnitati 7 aprillil 1928. Käitise kontor asus Lubja tänaval. Ettevõtte tootis ka vorsti.⁴²

Üsna sageli pidid «Lihaproducti» välismaised kliendid pettuma saadud kaubas, mille kvaliteet jättis üsnagi soovida. Lõpuks aktsiaselts likvideerus ja sügisel 1931 avas «Estonia Eksporttapamajad» Kopli tootmishoones oma osakonna — vorstivabriku.⁴³ Ometi mitte kauaks, sest peeti otstarbekaks luua varifirma «Kopli Eksporttapamaja». Põhikiri kinnitati sama aasta 11. detsembril.⁴⁴ Pikk polnud sellegi iga: ühisuse «Kopli Eksporttapamaja» juhatus tegi likvideerimisotsuse 8. detsembril 1934. Rendileping «Estonia Eksporttapamajadega» öeldi üles.⁴⁵

3.3. Eksporttapamaja Tartus. Mõtteid ja ettepanekuid eksporttapamaja asutamiseks avaldati alates 1925. aastast ja need olid õige mitmesuunalised. Lõpuks otsustati moodustada «Estonia Eksporttapamajade» Tartu osakond.⁴⁶ Hoonestiku projekt valmis 18. novembriks 1926, selle autor oli O. Uritam.⁴⁷ Paraku ilmnes mõningaid puudusi, projekti tuli täiustada ja kinnitus järgnes alles 12. märtsil 1927.⁴⁸ Tootmine algas mitteametlikult juba 1. detsembril.⁴⁹ Siiski leiti seepeale mitmeid puudujääke seadmestamises ja ehituses, nii et lõplik tootmisluba väljastati alles 2. mail 1928.⁵⁰

Lootus mitmesugustele soodustustele P. K. «Estonia Eksporttapamajade» liikmena ei täitunud. Vastupidi, kulud osutusid arvatust palju suuremaks. Nii sündiski 1931. aastal otsus hakata eksisteerima iseseisvalt ühisusena «Lõuna-Eesti Eksporttapamajad», mis ka registreeriti 9. juulil samal aastal.⁵¹ Mõndagi hakkas elavamalt liikuma. Näiteks ehitati lisaks senisele sigade esmatöötlusruumile nüüd ka teine muude loomade tarvis.⁵² Lisaks ekspordile varustati sõjaväge, kohalikuks müügiks tehti suitsuliha, vorsti, sinki, seepi.⁵³ Samasse lähedale ehitati vorstivabrik, millele tootmisluba väljastati 22. novembril 1935.⁵⁴ Sel aastal osteti tootmisjääkide ratsionaalseks kasutamiseks üks talu Vanakuuste vallas, kuhu asutati hõberebasekasvandus.⁵⁵

Algasid muudki ettevõtmised — peamiselt uusehitused käitises, aga ka seadmestiku ajakohastamine.

3.4. Võhma Eksporttapamaja. Pärast 1920. aastate majanduskriisi leiti Viljandimaal õigustatult, et sealih ekspordist laekuvad märgatavad tulud lähevad valdavalt Tallinna ja Tartusse. Võiksid aga jääda Mulgimaale. Kevadel 1928 tõstatatigi Võhma kandi ühistegevuslaste seas mõte asutada seal oma eksporttapamaja.⁵⁶ Samal aastal registreeriti ühisus «Võhma Eksporttapamaja».⁵⁷

Pidulik nurgakivipanek toimus 5. augustil 1928, mil ehitustöö juba käimas.⁵⁸ Projekt pärines E. Schifferilt.⁵⁹ Proovitapmine tehti jaanuari

⁴¹ H.-A. Jaanuse suulised mälestused.

⁴² ERA, f. 1113, n. 1, s. 355, l. 2; Kaja, 1928, 16. sept.

⁴³ TLA, f. 82, n. 1, s. 1184, l. 149.

⁴⁴ ERA, f. 14, n. 7, s. 722, l. 1—11.

⁴⁵ Samas, l. 15—16p.

⁴⁶ Volberg, J. Ühistegevuse õpetus. Pärnu, 1927, 103.

⁴⁷ ERA, f. 969, n. 4, s. 1777, l. 7, 29—36.

⁴⁸ Samas, l. 20—22.

⁴⁹ Habicht, E. Tartu Eksporttapamaja. — Karjamajandus, 1928, 2, 85—86.

⁵⁰ ERA, f. 969, n. 4, s. 1777, l. 74.

⁵¹ ERA, f. 14, n. 7, s. 734, l. 1—10.

⁵² ERA, f. 969, n. 4, s. 1777, l. 72, 76, 77, 83, 84.

⁵³ ERA, f. 1648, n. 4, s. 1436, l. 13p; f. 1950, n. 1, s. 89^a, l. 31, 44—50.

⁵⁴ ERA, f. 969, n. 4, s. 1777, l. 90—98, 111, 116.

⁵⁵ ERA, f. 1950, n. 1, s. 70^a, l. 10p.

⁵⁶ Jaan Põdra lahkub Võhmast. — Sakala, 1929, 5. veebr.

⁵⁷ ERA, f. 14, n. 7, s. 794, l. 1—9.

⁵⁸ Nurgakivi Võhma tapamajale. — Sakala, 1928, 26. juuli.

⁵⁹ Sigade surmaorg Võhmas. — Sakala, 1929, 12. veebr.

keskel 1929, seadmevari töötas laitmatult.⁶⁰ Üsna pea algas ka tegelik tootmine, nii et veebruaril esimesteks päevadeks oli juba Inglismaale läinud kaks peekonisaadetist.⁶¹ Pühapäeval, 10. veebruaril 1929 korraldati Võhma tapamaja pidulik avamine.⁶² Ent mitmete vajakute tõttu seadmesitikus väljastati ajutine tootmisloa alles 1. märtsil 1929.⁶³ Seda ajutistki tuli pikendada, nii et lõpliku tootmisloa väljastamiseni jõuti alles 20. maiks 1933!⁶⁴

Tingimata peab rõhutama tapamajaühisuse hoolt seakasvatuse eest. Otsustati palgata seakasvatuseinstruktor ja hakata korraldama iga-aastasi seanäitusi Võhmas (sinna oli soovitatud tuua samuti veiseid ja hobuseid).⁶⁵ Esimene selletaoline avati 7. augustil 1932, külastamine oli tasuta.⁶⁶ Ja teiseks: kolmapäeviti korraldas eksporttapamaja Võhmas pörsaturu, neist esimene toimus sama aasta 8. juunil.⁶⁷ Kuidas äga olid lood sigade tarnimise ja ekspordiga kogu Eestis, näitab tabel 1.

Tabel 1

Sigade arv ja eksport Eestist 1923—1939*

Aasta	Sigade üldarv	Eksporttapamajadesse toodud sigu	Sealiha (sh. peekon) väljavedu tonnides	Väljaveetud elussigu
1923	338 366	4 431	411	2 262
1924	287 507	6 944	508	1 655
1925	338 648	23 997	919	1 087
1926	333 150	50 044	1 487	432
1927	354 360	60 222	2 700	427
1928	326 930	42 526	2 209	790
1929	279 080	27 014	1 363	894
1930	290 029	23 455	1 241	51
1931	322 750	75 280	3 133	9 218
1932	302 890	85 520	4 108	13
1933	277 130	75 753	3 969	—
1934	281 660	96 641	2 729	9 711
1935	289 190	143 029	3 457	28 879
1936	244 560	134 106	2 680	48 529
1937	379 270	96 889	2 130	34 014
1938	384 580	159 417	2 577	80 886
1939	442 093	294 998	3 403	109 813

* ERA, f. 1950, n. 1, s. 314, l. 3p.

Nagu Tartus, nii asutas ka Võhma Eksporttapamaja hõberebasekasvatuse. Selleks osteti Navesti mõisasüda, kuhu toodi rebaseid augustis-septembris 1935.⁶⁸ Samal aastal ehitati Võhmasse tapamaja juurdeehitusena kahekorruline suur vorstiosakond, tootmisloa signeriti 11. detsembril.⁶⁹

Nõudmine Võhma Eksporttapamaja toodetele oli märgatavalt suur ka kodumaal. Seepärast jäigi vorstiosakond kohe valmimise järel ahtake-seks. Tallinnas asuv taimevõitehas «Kokk» aga pakkus müüa oma uhiuut tootmishoonet Tondi kandis Pärnu maantee ääres. See osteti ära

⁶⁰ Võhma tapamaja töö. — Sakala, 1929, 17. jaan.

⁶¹ Jaan Põdra lahkub Võhmast.

⁶² Sigade surmaorg Võhmas.

⁶³ ERA, f. 1113, n. 1, s. 355, l. 230.

⁶⁴ ERA, f. 969, n. 4, s. 1784, l. 38—41.

⁶⁵ ERA, f. 1950, n. 1, s. 43, l. 22, 22p, 25.

⁶⁶ Seakasvatuse erinäitus Võhmas. — Sakala, 1932, 9. aug.

⁶⁷ Elav ühistegevus Võhma pörsaturul. — Sakala, 1932, 2. juuli.

⁶⁸ ERA, f. 1950, n. 1, s. 43, l. 47, 53, 53p, 61.

⁶⁹ ERA, f. 969, n. 4, s. 1784, l. 48, 50, 58; f. 1950, n. 1, s. 43, l. 48.

31. märtsil 1936. Ümberehitusprojekt kinnitati 14. juulil. Oli ülim aeg, sest seni Võhma Eksporttapamaja käes rendil olnud külmhoone Väike-Karja t. 1 õuel ebamugav ja kitsas, seal puudusid ka tootmisvõimalused.⁷⁰

Taimevõitehasele kuulunud hoones asub praegu kondiitritoodete vabrik «Kalev» osakond (Hallivanamehe t. 2).

Tootmishoone ümberehitamine ja seadmestamine kestis sügiseni, tootmisluba anti 9. oktoobril 1936. Ühtaegu likvideeriti vorstiosakond Võhmas.⁷¹

3.5. Eksporttapamaja Tapal. Eeldusel, et heaks lihaekspordi tagamaaks võib kujuneda Virumaa, Järvamaa põhja- ning Harjumaa idaosa, registreeriti 18. aprillil 1928 Eesti loomasaaduste ostu-müügiühing «Lihaekспорт».⁷² Esimesel peakoosolekul sama aasta 9. mail otsustati osta eksporttapamajale krunt Tapal.⁷³ Ehitus- ja seadmestusprojekti valmistas E. J. Poola.⁷⁴ Ehitustööd algasid juuni algul.⁷⁵

Kõik kulges kähku, nii et ka seadmestamine oli lõpetatud novembri teiseks pooleks.⁷⁶ Ettevõtte tegevuse algust hakati järgmistel aastatel tähistama ikka 1. detsembril, kuigi ametlik tootmisluba selleks päevaks veel väljastatud ei olnud. Esimene proovitapminegi toimus alles 7. veebruaril 1929. Tootmisloaga kulus aega kuni 16. maini 1930!⁷⁷ Töö aga oli kogu aeg käinud. Kasum oli detsembri algusest veebruari lõpuni 1929 olnud ligi 1145 krooni.⁷⁸

1930. aasta osutus uuele tapamajale ebameeldivaks, sest Tapas nägid teised eksportöörid tülikat võistlejat. On säilinud palju ajakirjandusartikleid, mis kirjeldavad ühtesid või teisi võtteid soovimatu partneri hävitamiseks. Tundub, et peale ühingu enda liikmete, Tapa elanike ja lähiümbruse talupoegade kuulusid ülejäänud Eesti inimesed vastarinda. Arvestatavaimateks jala taha panijateks olid «Estonia Eksporttapamajad» ning Põllumeestekogud.

Kui Vabariigi Valitsus 27. jaanuaril 1932 vaatas läbi ühistegeliste tapamajade saneerimise küsimuse, siis otsustati lõpetada Tapal sigade töötlemine ja peekoniekспорт alates 1. märtsist. Lubati jätkata vaid singi, vorsti ja konservide tootmist. Vastutasuks kohustusid teised kolm eksporttapamaja tapalasi mõningal määral rahaliselt toetama.⁷⁹

Tapa eksporttapamaja probleemi lõplik lahendamine algas jaanuaris 1935 Põllutöoministeeriumis. Ministrile kanti 28. kuupäeval ette, et tootmisloa taastamiseks pole alust — asjata kahandaks see ülejäänud eksporttapamajade läbilaset. Siiski soovitas minister korraldada 5. veebruaril laiendatud osavõtjaskonnaga koosoleku, kuhu tuleksid Eesti Seakasvatajate Seltsi, Põllutöökoja ja teiste tähtsamate organisatsioonide esindajad. Nii tehtigi. Resolutsioonis nimetati Tapa ümbrust kartulik kasvatus ja piiritustööstuse rajooniks ning soovitati selle staatuse juurde jääda, eksporttapamaja aga likvideerida. See sündiski.⁸⁰

Vaadeldud tapamajade tegevusest lihaekspordi alal annavad ülevaate tabelid 2 ja 3.

⁷⁰ ERA, f. 969, n. 4, s. 1785, l. 8, 9, 10; f. 1950, n. 1, s. 43, l. 53, 60, 63p, 71; s. 165, l. 1, 2; TLA, f. 82, n. 1, s. 1672, l. 499.

⁷¹ ERA, f. 969, n. 4, s. 1785, l. 23—26; f. 1950, n. 1, s. 43, l. 74p.

⁷² Riigi Teataja Lisa, 1928, 42, 992.

⁷³ ERA, f. 969, n. 4, s. 1774, l. 2.

⁷⁴ Samas, l. 18.

⁷⁵ Uus eksporttapamaja Tapale. — Vaba Maa, 1928, 9. juuni.

⁷⁶ Ostu-müügi ühisuse «Lihaekспорт» eksporttapamaja Tapal. — Vaba Maa, 1928, 27. nov.

⁷⁷ ERA, f. 969, n. 4, s. 1774, l. 46.

⁷⁸ Tapa tööstus ja kaubandus. — Tapa Uudised, 1929, 6. det.

⁷⁹ ERA, f. 1648, n. 4, s. 1688, l. 23; Tapa tapamaja suletakse ajutiselt. — Elu, 1932, 30. jaan.

⁸⁰ Tapa eksporttapamaja likvideerimisest. — Tapa Kaja, 1935, 22. veebr.

Lihaekspord Eestist 1923—1927 (tonnides) *

Lihaliik	1923	1924	1925	1926	1927
Veiseliha	554,0	233,3	302,4	238,4	1116,5
Vasikaliha	4,1	9,7	23,6	30,3	49,4
Lambaliha	10,0	33,3	174,4	271,4	341,9
Kodulinnuliha	20,0	21,0	49,0	19,0	13,4
Metslinnuliha	—	—	0,4	1,0	1,0
Värske, soolatud sealiha	329,0	291,7	446,7	89,8	71,5
Suitsusealiha	81,6	216,1	46,2	12,0	25,2
Peekon	—	—	426,3	1384,8	2603,3

* ERA, f. 1648, n. 2, s. 187, l. 19.

Tabel 3

Lihakonservieksport Eestist 1922—1935 (tonnides) *

Aasta	Kogus	Aasta	Kogus	Aasta	Kogus
1922	1,0	1927	0,2	1932	10,0
1923	0,1	1928	—	1933	9,0
1924	2,0	1929	—	1934	26,0
1925	0,1	1930	—	1935	165,0
1926	—	1931	—		

* Rannes, A. Konservimine tootmisalana. — Konjunktuur, 1936, 25, 761—770.

3.6. Mõnest ebaõnnestunud katses asutada veel ekspordtapamaju. Majanduskriiside eel ja järel tekkis siin-seal konkreetseid kavatsusi asutada kohalikke ekspordtapamaju. Seejuures loodeti saada üsnagi suurt tulu ja kulutada vähem aega loomade veoks kaugetesse ekspordtapamajadesse. Järgnevalt säärastest lootustest ja mõtete luhtumisest.

3.6.1. Londoni firma «Vogan & Co» Tallinna esindaja F. Berg pöördus 20. mail 1922 linnavalitsuse poole palvega lubada asutada ekspordtapamaja «Dvigateli» lähistel. Kolm päeva hiljem korrigeeris ta avaldust, viidates teisele kohale: Koplis, Boeckeri tehaste territooriumil. Viimasel puhul oli juba olemas rendinõusolek. Et aga sedasama krundi soovis aktsiaselts «Külmetus» kui usaldatavam organisatsioon, öeldi F. Bergile ära.⁸¹ «Vogan & Co» loobus edasisest taotlusest.

3.6.2. Firma «Anglo-Esthonian Produce Company» Tallinnas avaldas suvel 1922 soovi kas osta või rentida krundi Narva maantee ja Petrooleumi tänava vahel ning ehitada sinna ekspordtapamaja. Firma esindaja H. Rogers näitas koguni ette juba valmis projekti. Ta lisis, et tapamaja juurde ehitatakse raudteeharu, püstitatakse suur külmhoone, maakohtadesse asutatakse seakasvatuse konsultatsioonipunktid ja seatakse sinna ametisse Inglismaalt kutsutud spetsialistid. Saanud esialgse nõusoleku, teatas Mr. Rogers peagi, et parem oleks siiski saada krunt Lasnamäel. Ka selleks andis linn nõusoleku. Samal koosolekul 21. juunil 1922 aga sai ka P. K. «Estonia» loa ekspordtapamaja ehitamiseks Lasnamäele, mille peale inglaste esindaja lubas hakata otsima kolmandat varianti.⁸² Peagi temast enam midagi kuulda polnud.

⁸¹ TLA, f. 82, n. 1, s. 449, l. 1—4, 9, 9p, 16.

⁸² TLA, f. 82, n. 1, s. 452, l. 1—3, 7, 8; Linnavalikogu järjekordne koosolek 21. juunil. — Päevaleht, 1922, 22. juuni.

3.6.3. Piimandusfirma «A. Einpaul» eksporttapamaja Tallinnas. Kevadel 1928 avaldas ajaleht «Vaba Maa» kõmulise teate, mille kohaselt tuntud ja heamaineline piimandusfirma «A. Einpaul» kavatsesvat juba samaks sügiseks ehitada Lasnamäele, otse «Estonia Eksporttapamajade» kõrvale endale uue ja suure eksporttapamaja. Selle maksumus olevat umbes 150 000 krooni, peamine finantseerija Tallinna Krediidipank.⁸³ Tõenäoliselt oli kõnealusel puhul tegemist väljamõeldisega, mis sellest hoolimata üsna palju ärevust sünnitas.

3.6.4. Eksporttapamaja Nõmmele kavatsesid hakata ehitama mõned ärimehed. Vastav avaldus laekus alevivalitsusele kesksuvel 1922, krunt pidi olema Nõmme raudteejaama juures. Et aga alevivalitsus soovitas hoopis maa-ala kusagil Kivimäe-Pääsküla kandis, siis taotlused lõpesid.⁸⁴

3.6.5. Esimene katse asutada eksporttapamaja Valgas sündis linnatapamaja juhataja veterinaararst J. Niggoli ideest sügise hakul 1926. Partneritena mainis ta võrulasi. Asi pidi tulema arutusele Valgamaa põllumeestepäeval 9. detsembril 1926, ent seal küll niisugust otsust vastu ei võetud.⁸⁵

3.6.6. Teine katse asutada eksporttapamaja Valgas. Ostu-Müügi Ühing «Raja» palus 18. juunil 1928 linnavalitsuselt luba hakata ehitama otse linnatapamaja kõrvale peekoniekspordtapamaja. Eeldati, et uus ettevõtte võiks kasutada naabrilt saadavat auru ning sealseid tallegi, muidugi tasu eest. Üks tapamaja asutamise initsiaatoreid oli J. Niggol. «Raja» põhikiri kinnitati 16. juulil. Linnavalitsus teatas oma nõusolekust 22. augustil. Arvati isegi, et linnatapamaja võiks eksporttapamaja valmimisel üldse likvideerida. Luba ehituse alustamiseks anti 17. septembril.⁸⁶ Ometi jäi kõik sinnapaika.

3.6.7. Võru eksporttapamaja probleem seostus teataval määral Valga omaga, sest esialgu oli olnud kavatsus asutada just Valgas n.-õ. ühine eksporttapamaja. Suvel 1926 aga hakati pooldama selle rajamist Võrru. Asutav kogu tegigi vastava otsuse 25. novembril samal aastal.⁸⁷ Tapamaja loodeti valmis saada 1928. aastaks.⁸⁸ Asi hakkas hoogsalt liikuma, luba registreerida ühisus «Võru Eksporttapamajad» signeeriti 19. veebruaril 1927. Siis aga järgnes mõõn. Siseministeeriumi arupärimisele, kuidas vastsel ühisusel läheb, vastati Võrust 22. oktoobril, et kõik olevat soikunud ja koguni põhikiri kaduma läinud.⁸⁹ Ning 1932. aasta algul kustutati ühisus «Võru Eksporttapamajad» registrist.⁹⁰

3.6.8. Kuressaare eksporttapamaja asutamise vastu tõusis saarlaste huvi järsult sügisel 1926. Saaremaa seakasvatajad pöördusid põllutöeministri poole kirjaga, kus soovisid ehitada eksporttapamaja ja saada selleks ministeeriumi abil laenu. Kavatsus oli alustada ehitamist järgmisel aastal.⁹¹ Mõned asjaosalised lootsid oma säästudega toime tulla.⁹²

⁸³ Uus eksporttapamaja tulemas. — Vaba Maa, 1928, 28. märts.

⁸⁴ *Gul-*. Tapamaja Nõmmele. — Päevaleht, 1922, 2. juuni.

⁸⁵ *Niggol, J.* Eksport-tapamaja Valka. — Lõuna-Eesti, 1926, 8. sept.; *Joh. M.* Eksport-tapamaja küsimus. — Lõuna-Eesti, 1926, 8. det.; Valga põllumeeste päev. — Lõuna-Eesti, 1926, 11. det.

⁸⁶ ERA, f. 3084, n. 1, s. 98, l. 196, 205, 206; Eksporttapamajade hooajal. — Vaba Maa, 1928, 22. juuli; Uueks Valga linnapeaks H. Lejur. — Vaba Maa, 1928, 1. sept.

⁸⁷ Võru eksporttapamaja. — Elu, 1926, 24. nov.; *Taklaja, J.* Põllumeeste päeva puhul. — Elu, 1926, 28. nov.

⁸⁸ Põllumeeste päeval vastu võetud resolutsioonid. — Elu, 1926, 4. det.

⁸⁹ ERA, f. 14, n. 7, s. 797, l. 1—8, 26, 26p.

⁹⁰ Riigi Teataja Lisa, 1932, 6, 132.

⁹¹ Eksporttapamaja asutamiseks Saaremaale palutakse laenu. — Meie Maa, 1926, 9. nov.

⁹² *Ostjavel, H.* Saaremaa põllumeeste päev Kuressaares 28. novembril. — Meie Maa, 1926, 23. ja 25. nov.

Et aga leidus kolmandaidki, kes asjasse üldse ei uskunud, arenesid lahk-
arvamused ja nii jäi Kuressaare eksporttapamajata.

3.6.9. Viljandi eksporttapamaja asutamise mõtte sünniks andis tõe-
kähvimise naabrite aktiivsus: Võhmasse oli loomisel eksporttapamaja.
Erukindralmajor J. Sootsi algatusel moodustati kohe Viljandi eksport-
tapamaja eeltöörühm, algatuskoosolek peeti 5. augustil 1928. Selleks
päevaks oli juba koostatud isegi projektidokumentatsioon. Ometi polnud
kavatsust teha iseseisvat ettevõtet, vaid luua «Estonia Eksporttapama-
jade» Viljandi osakond. Koosolekul ilmnisid siiski igasugused eriarva-
mused, paljud lahkusid ruumist.⁹³ Paigalejäänud kiitsid ehitusprojekti
heaks, nõusse jäädid asupaigaga jaama lähedal.⁹⁴ Saadi teada, et ehitus-
firmaga olevat kokkuleppele jõutud.⁹⁵

Linnavalitsus aga teatas veebruaris 1929, et jaamalähedast maad
tapamaja tarbeks ei eraldata. Seepeale pakkus Viljandi Põllumeeste Selts
välja teise koha: uue surnuaia kõrval üle Pärnu maantee. Ent nüüd seis-
id vastu linlased, viidates paiga eetilisele sobimatusel.⁹⁶ Asi lõppes
sellega.

3.6.10. Teine katse asutada Viljandisse eksporttapamaja tehti Vil-
jandi ümbruskonna seakasvatavate kokkutulekul 27. septembril 1934.
Ägedamad mehed soovitasid sedamaid saata palvekiri riigipeale, paluda
laenu ja alustada eeltöid.⁹⁷ Ent seegi kord juttudest kaugemale ei saadud.

3.6.11. Pärnu eksporttapamaja asutamise küsimus kerkis linna- ja
talurahva ärksamas osas kesksuvel 1928.⁹⁸ Kuid ka seal jäi puudu ette-
võtlikkusest.

3.6.12. Võistlev firma Tartu eksporttapamaja asutamisel. Tartusse
asutati «Estonia Eksporttapamajade» haruettevõtte (alajaotus 3.3.).
Samal ajal moodustus ühisus «Tartu Eksporttapamaja», mis registree-
riti 30. oktoobril 1926 ja mille liikmed olid valdavalt talupidajad. Sõna-
dest kaugemale ei saadud.⁹⁹ Ühisus kustutati registrist sügisel 1932.¹⁰⁰

**4. Eksporttapamajade ühendamine 1937. aastal ühinguks «Eesti Liha-
eksport».** Erimeelsused eksporttapamajade vahel ei olnud sugugi harvad.
Välismajandusele mõjusid need sageli halvasti. Vabariigi Valitsuse rin-
gides hakkas seetõttu 1936. aastal liikuma mõte liita eksporttapamajad
ühtsesse organisatsiooni. Seda kavatsust kiirendas karjamajanduses
tekinud olukord: looduslikest tingimustest lähtuvalt oli kahanenud
söödakogus ja seoses sellega vähenenud sigade arv. Tõsisemaid taga-
järgi aitasid vältida üksnes Vabariigi Valitsuse meetmed, millega ener-
giliselt elavdati seakasvatussaaduste väljavedu.¹⁰¹

Teiseks kehtestati 12. veebruaril 1937 eksporttapamajade tegevuse
korraldamise seadus, millega Tallinna, Tartu ja Võhma eksporttapamaja,
Tapa eksporttapamaja varade valdaja ning Eesti Peekoni Eksportühisus
olid kohustatud otsekohe kõik varad üle andma uuele ühingule «Eesti
Lihaeksport».¹⁰² Viimane moodustati «Võiekspordi» eeskujul ja regist-
reeriti resolutsiooniga 4. maist 1937.¹⁰³ 5. juunil kinnitas põllutööminis-
ter üleandmisbilansid ja samast kuupäevast loeti üleandjad likvideeri-
tuks.¹⁰⁴

⁹³ Sõjaväeta kindralid. — Vaba Maa, 1928, 18. aug.

⁹⁴ Eksporttapamaja Viljandisse. — Kaja, 1928, 7. aug.

⁹⁵ Ehitatakse tapamaju. — Karjamajandus, 1928, 8, 316—317.

⁹⁶ Eksporttapamaja kalmistu äärde. — Sakala, 1929, 28. veebr.

⁹⁷ ERA, f. 1648, n. 4, s. 2029, l. 36, 37.

⁹⁸ Ehitatakse tapamaju.

⁹⁹ ERA, f. 14, n. 7, s. 771, kogu toimik.

¹⁰⁰ Riigi Teataja Lisa, 1932, 86, 2429.

¹⁰¹ Valitsusasutiste tegevus 1936/37. a. Tallinn, 1937, 74.

¹⁰² Riigi Teataja, 1937, 13, 226—228.

¹⁰³ ERA, f. 14, n. 7, s. 684, l. 24.

¹⁰⁴ Riigi Teataja Lisa, 1937, 50, 2325.

Loomade töötlemise jagunemine Eesti eksporttapamajades 1937—1939 (%)*

Loomad	Aasta	Eksporttapamaja		
		Tallinn	Tartu	Võhma
Sead	1937	32,3	34,3	33,1
	1938	34,4	36,2	29,4
	1939	33,6	38,7	27,7
Veised	1937	71,6	19,9	8,5
	1938	71,5	19,8	8,7
	1939	61,1	29,1	9,8
Vasikad	1937	65,1	13,1	21,8
	1938	73,4	11,8	14,8
	1939	73,1	12,2	14,7
Lambad	1937	86,7	7,4	5,9
	1938	89,8	5,3	4,9
	1939	86,7	7,8	5,5

* ERA, f. 1950, n. 1, s. 228, l. 5—8.

Tabel 5

Eesti lihatoodete ekspordi sihtriigid ja väljaveoväärtus kroonides 1937—1939 *

Riik	Väljaveoväärtus		
	1937	1938	1939
Saksamaa	2 144 962	5 880 189	12 310 764
Inglismaa	3 226 378	3 544 505	3 610 604
NSVL	2 018 929	2 520 881	3 016 551
Rootsi	152 106	433 850	723 696
USA	353 448	608 217	458 130
Holland	—	—	327 800
Soome	75 655	248 172	192 401
Böömi-Määri protektoraat	—	—	61 470
Türgi	—	6 855	59 456
Lõuna-Aafrika Unioon	632	2 369	18 031
Norra	4 090	5 659	5 233
Kreeka	—	2 280	3 718
Maroko	—	—	1 200
Gibraltar	—	—	276
Vabalinna Danzig	—	298	—
Kokku:	7 976 200	13 253 275	20 789 330

* ERA, f. 1950, n. 1, s. 314, l. 6.

Aasta keskel moodustati ühingu juurde toornahakaubanduse eriosakond tegevuse ainuõigusega koduloomanahkade osas.¹⁰⁵ «Eesti Lihaeksport» vedas oma esimesel aastal inglastele peekonit, lihakonserve ja toornahka; Saksamaale ja NSV Liitu elussigu ja toornahka; USA-sse liha- ja aedviljakonserve; Skandinaaviamaile veise- ja lambaliha, liha- ja aedviljakonserve ning toornahka. Siseturu tarbeks oli olemas 59 jaemüügi-kauplust.¹⁰⁶ Kokkuleppel P. K. «Võieksportiga» läks kohalike linnade varustamine võiga «Eesti Lihaeksporti» hoolde.¹⁰⁷

¹⁰⁵ ERA, f. 1950, n. 1, s. 89, l. 6.

¹⁰⁶ ERA, f. 1950, n. 1, s. 220, l. 26, 26p.

¹⁰⁷ Ühingu «Eesti Lihaeksport» 1938. aasta aruanne. Tallinn, 1939, 6.

Raskusi sünnitas alanud sõda. Välisveo tingimused raskenesid sões ohtudega, likvideerus seniseid turgusid, välispartnerid hilinesid tasumise ja jne.¹⁰⁸ Sellest hoolimata tõusid lihaekspordist laekuvad tulud tugevasti. Lisatagu, et samal ajal hakati liha müüma NSV Liidu väeosadele baasides.¹⁰⁹

Eksporttapamajade tegevust aastail 1937—1939 iseloomustavad tabelites 4 ja 5 toodud arvud. Sellel ajavahemikul toimunud olulisematest muudatustest tuleb alla kriipsutada juhtiv- ning büroopersonali arvulist kahanemist seoses liitmisprotsessiga. «Eesti Lihaekspordi» töötajate koguarvust moodustas tööveteranide andmeil inseneritehniline ja ametnike personal ligikaudu 10% (võrdluseks: Tallinna Lihakombinaadis oli see 1983. aastal 17,5%).

Tallinna eksporttapamajas avati 29. augustil 1938 konserviosakond. Selleks kasutati juba nimetatud tootmisruume Koplis.¹¹⁰

Tartu eksporttapamajas alustas 1937. aastal tööd uus konserviosakond, ent ilma tootmisloata. Kui Majandusministeerium tegi sama aasta 18. veebruaril ettevõttele märkuse, siis kulus vastuse saamiseks aega 14. augustini. Selles oli lugeda, et konserviosakond olevat juba likvideeritud vastavalt «Eesti Lihaekspordi» tootmisalastele ümberkorraldustele.¹¹¹ Nimelt jäeti konservide valmistamine nüüd ainult Tallinna eksporttapamajja. Vorstiosakonnale anti pärast uuendamist tootmisloa 18. veebruaril.¹¹²

Võhma eksporttapamaja jäi ilma oma vorstivabrikust Tallinnas, sest «Eesti Lihaekspord» ei pidanud arusaadavalt mõttekaks selles linnas kahe vorstivabrikuga tegelda. Nüüd müüdi hooned ja krunt mäiustusi tootvale osaihisusele «Riola». Kompvekkide ja šokolaadi valmistamine algas seal 1938. aastal.¹¹³

1940. aasta poliitilised sündmused avaldasid märgatavat mõju ka vaadeldavate käitiste tegevusele. Palju muutus suhtumises tootmis- teisesid varustamis- ja kaubastamismeetodid. Kehtestati teist laadi sisekorramäärustikud. Loomulikult tõi aeg enesega kaasa ümberkorraldusi personalis; töötajaid langes repressioonide ohvriks, nii mõnedki põgenesid kodumaalt ja surid kauges riikides. Sõjakeerises jäid tootmishooned Tallinnas ja Tartus terveks, Võhma hoonestik aga hävitati taganejate käe läbi suvel 1941.

¹⁰⁸ ERA, f. 1950, n. 1, s. 314, l. 3; Eesti majanduslik seisund. — Konjunktuur, 1939, 11/12, 544—576.

¹⁰⁹ Ühing «Eesti Lihaekspord» varustab Nõukogude Liidu väeosi lihaga. — Uus Eesti, 1939, 1. det.

¹¹⁰ Tallinna Linnavalitsuse Arhitektuuri ja Linnaplaneerimise Ameti arhiiv, ehitusprojekt 4177-II.

¹¹¹ ERA, f. 969, n. 4, s. 1777, l. 172, 173.

¹¹² Samas, l. 165.

¹¹³ ERA, f. 1950, n. 1, s. 311, l. 5; f. 1831, n. 1, s. 4262, l. 59.

Esitanud Ü. Ennuste

Toimetusse saanud
28. V 1991

ÜBER DIE EXPORTSCHLÄCHTEREIEN IN ESTLAND

Die ersten Erwähnungen über die geschäftliche Ausfuhr der Fleischprodukte aus Estland stammen aus dem 18. Jh. Die frühesten Exportschlächtereien funktionierten nicht lange: Der dem Ingenieur H. Kolshorn gehörende Betrieb in Kulina u. Tapa (Nordestland) von 1885 bis 1897, und die kooperative «Nordlivländische Exportschlächtereier» bei Tartu von 1902 bis 1905.

Dafür spielten eine bedeutende Rolle die kooperativen Exportschlächtereien, die während des Bestehens der Estnischen Republik gegründet wurden — nämlich in Tallinn, Tartu, Vöhma und Tapa. Bloß die letzterwähnte existierte wegen Konkurrenzschwierigkeiten nur von 1928 bis 1932. Die Bestimmungsländer der Fleischprodukte (und auch der lebendigen Tiere) waren hauptsächlich England, Deutschland, die Sowjetunion und Skandinavien. Man führte auch Rohleder aus.

Außerdem erfüllten die Erzeugnisse der Exportschlächtereien den Binnenmarkt. Dies war aber den kommunalen Schlächtereien sowie der privaten fleischverarbeitenden Kleinindustrie höchst unangenehm.

Alle drei Exportschlächtereien wurden 1937 vereinigt und es entstand der Verein «Eesti Lihaeksport» (Estnischer Fleischexport). Damit erreichte man eine gewisse Wirtschaftlichkeit und vermied die unnütze Konkurrenz. Nach dem Ausbruch des II. Weltkriegs wuchsen die Einkommen der estnischen Exportschlächtereien beträchtlich. Bald nach der Sowjetisierung des Freistaats wurden die hier behandelten Großbetriebe nationalisiert.

Heino GUSTAVSON

ОБ ЭКСПОРТНЫХ БОЙНЯХ В ЭСТОНИИ

Первые сведения о вывозе мясopодуктов из Эстонии относятся к XVIII столетию. Первые же специализировавшиеся на экспорт бойни возникли в конце XIX — начале XX вв., но просуществовали недолго. Так, частная бойня в Кулина—Тапа, принадлежавшая инженеру X. Колсхорну, проработала с 1885 по 1897 гг., кооперативная бойня вблизи Тарту — с 1902 по 1905 гг. В период Эстонской Республики кооперативные экспортные бойни были основаны в Таллинне, Тарту, Выхма и Тапа. Они работали стабильно, за исключением тапаской, которая не выдержала конкуренции (1928—1932). Мясopодукты вывозили главным образом в Англию, Германию, СССР и Скандинавские страны. Экспортировали также живой скот и кожу. Экспортные бойни снабжали и внутренний рынок, что вызвало крайнее недовольство муниципальных боен и мелких частных предприятий. В 1937 г. все три экспортные бойни были объединены в общество «Эстонский мясoэкспорт». Полученная при этом экономия, отсутствие конкуренции и хороший сбыт продукции благоприятствовали ведению дел. С началом второй мировой войны прибыли общества еще более возросли. После советизации Эстонии упомянутые предприятия были национализированы.